

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ПРОПЕДЕВТИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Постановка проблеми. Реформування вищої освіти в Україні висуває нові вимоги до підготовки майбутнього вчителя, компетентного і конкурентоспроможного на ринку праці, здатного адаптуватися до сучасних швидкозмінних соціально-економічних умов, науково-технічних досягнень та інноваційної професійної діяльності.

У формуванні професійної компетентності майбутніх педагогів визначальна роль належить педагогічній практиці. Ця ланка навчально-виховного процесу ВНЗ сприяє становленню професійної позиції, засвоєнню різноманітних способів педагогічної діяльності, які слугують базовою основою для оволодіння професійною культурою.

Педагогічна практика (виробнича) освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», «спеціаліст» передбачає як методичну, так і психолого-педагогічну підготовку. Проте у зв'язку із скороченням годин (викладачам кафедри педагогіки, психології виділяється 1 год. на студента), психолого-педагогічна підготовка обмежується лише виховною діяльністю класного керівника, перевага ж надається методичній (виділяється 3 год. на студента). І як наслідок, спостерігається нездатність студента інтегрувати знання визначальних блоків дисциплін (загальнонаукових, психолого-педагогічних, фахових) у розв'язанні конкретних педагогічних завдань. Більше половини студентів 4-х — 5-х курсів, які проходили педагогічну практику (55,8 % із числа опитаних), відчувають великі труднощі, які пов'язані із застосуванням знань у практичній діяльності з психології, дидактики, теорії та методики виховання, методики викладання фахового предмету. 42 % студентів під час практики зіткнулися із проблемами, які пов'язані із низьким рівнем комунікативних умінь (невміння налагодити контакт з учнями, відчувають страх перед діяльністю, невпевненість, нездатність оперативно й адекватно реагувати на педагогічні ситуації тощо); 38 % студентів не вміють активізувати пізнавальну діяльність учнів, стимулювати мотивацію учіння; 34 % — відзначили, що їм важко організувати діяльність учнів на уроці; 31 % студентів вважає, що під час практики не змогли виробити індивідуальний стиль педагогічної діяльності; 27 % — студентів відчули труднощі під час психолого-педагогічного аналізу уроку, виховного заходу.

Ще одна проблема педагогічної практики, яка потребує розв'язання — це адаптація студента до входження його в нову соціальну роль — роль учителя. Вона також супроводжується певними труднощами соціально-психологічного та педагогічного характеру [1].

З огляду на вищезазначене особливої актуальності набуває проблематика забезпечення психолого-педагогічної підготовки студентів у процесі педагогічної практики. Одним із шляхів її розв'язання є використання потенціальних можливостей пропедевтичної практики.

Аналіз попередніх досліджень. На важливості педагогічної практики зосереджували увагу видатні педагоги-класики. А. Макаренко підкреслював, що вміння виховувати мистецтвом гарної гри на скрипці чи роялі, гарного написання картини, бути гарним токарем є обов'язковим. Такої ж професійної майстерності майбутній учитель може набути в процесі педагогічної практики [5]. В.

Сухомлинський розглядав педагогічну практику не лише як засіб формування професійних умінь і навичок, але і як засіб креативного закріплення знань [6]. К. Ушинський писав, що метод викладання можна вивчити з книг чи зі слів викладача, але здобути навичку використання цього методу можна лише тривалою практикою [7].

Наразі ця проблема не втрачає своєї актуальності, а, навпаки, зростає. Низка досліджень з питань практичної підготовки майбутніх педагогів висвітлюється на сторінках сучасних наукових видань: це праці М. Бутенко, Н. Казакової, М. Козій, Л. Хомич, В. Чайки. Приваблюють дослідження викладачів Львівської політехніки, які активно вивчають та впроваджують зарубіжний досвід практичної підготовки майбутніх фахівців [3].

Сучасні погляди науковців свідчать про інноваційний підхід до проведення педагогічної практики. Сутність його полягає в тому, що студент виступає активним учасником цього процесу. Тому педагогічну практику майбутніх фахівців слід розглядати за цілями (розвиток і збагачення професійного досвіду, що набуває особистісного смислу для студента), суттю (самостійне засвоєння знань), засадами (самореалізація та саморозвиток студента), характером взаємин (суб'єкт-суб'єктні стосунки, побудовані на добровільній взаємодії, спілкуванні, співробітництві та педагогічній підтримці) та позицією студента (студент — суб'єкт власної освіти) .

Мета статті — розкрити роль пропедевтичної практики у психолого-педагогічній підготовці майбутнього вчителя.

Виклад основного змісту. Практичну підготовку майбутніх учителів варто розглядати як інтегрований процес, який передбачає певні етапи: від адаптації — входження студента у професію, і до його професійної самореалізації в реальних умовах.

Початковим етапом практичної підготовки майбутнього фахівця є пропедевтична практика. Пропедевтика ([дав.-гр. προπαιδείω](#) — попередньо навчаю, готую).

Особливість цього виду практики полягає в тому, що вона забезпечує початковий рівень опанування студентами майбутньої професійної діяльності. А тому основна її мета — набуття первинного досвіду діяльності у ролі вчителя; засвоєння педагогічних знань про зміст освіти, цілісність педагогічного процесу, методи навчання та виховання, форми організації навчально-виховного процесу; перевірка знань та вмінь в умовах, що моделюють ситуації майбутньої професійної діяльності.

Варто зазначити, що входження початківців у майбутню професію має свої особливості, які відрізняють його від входження в інші професії, наприклад, лікаря, економіста тощо. Вона полягає в тому, що теперішній студент, у минулому учень, починаючи з першого класу, мав можливість не тільки знайомитись із цією професією, а й бути безпосереднім учасником навчально-виховного процесу. Проте освоєння цієї професії в учнів проходило стихійно, однобічно і, на жаль, не завжди на кращих зразках. Усталені стереотипи вчорашньої школи майбутній фахівець може вносити в нинішню і майбутню школу, якщо початковий етап його практичної підготовки буде проходити неконтрольовано, без належного аналізу. Адже ввійти у професію вчителя, не навчившись бачити дидактичних, виховних аспектів навчально-виховного процесу, не усвідомлюючи впливу на цей процес особистісних якостей, призведе до того, що не подолаються учнівські стереотипи засвоєння професії вчителя і майбутній фахівець перенесе їх у власну професійну діяльність. Запобігти цьому, подолати такі явища — призначення пропедевтичної практики. А тому на цьому етапі важливою є активна участь викладача у подоланні студентом хибних уявлень про педагогічну діяльність, яких він набув у шкільні роки.

Психолого-педагогічний аспект підготовки, як підгрунтя професійного становлення майбутнього фахівця, має бути передбачений пропедевтичною практикою (2-ий — 7-ий семестр).

Логіка побудови змісту пропедевтичної практики тісно пов'язана із вивченням циклу педагогічних дисциплін та методики викладання фахових дисциплін і висвітлює її поетапність, системність, наступність, комплексність.

Відтак у змісті пропедевтичної практики передбачено виконання завдань змістових модулів, які відображають психолого-педагогічний аспект підготовки, зокрема: навчальна діяльність вчителя; виховна діяльність вчителя; навчально-виховна діяльність учителя за фахом (основна школа), виховна робота класного керівника; навчально-виховна діяльність учителя за фахом (старша школа), основи професійної діяльності вчителя.

У процесі пропедевтики важлива роль належить керівнику практики, який має супроводжувати діяльність кожного студента під час виконання ним завдань. Функція викладача — навчити студента бачити й аналізувати навчально-виховний процес з професійної точки зору.

Виконуючи завдання першого змістового модуля «Навчальна діяльність учителя», студенти разом з викладачем проводять спостереження, обговорення уроків за фахом та аналізують їх дидактичний аспект. Окрім того, майбутні фахівці готують і проводять фрагменти уроків із застосуванням окремих методів навчання (інтерактивні, проблемні, частково-пошукові, дидактичної гри, з використанням опорного конспекту тощо). Моделювання та мікровикладання дає шанс майбутньому фахівцю осмислювати власні професійні дії, долати проблеми, які виявлено під час проведення фрагментів уроку.

На наступному етапі пропедевтичної практики — «Виховна діяльність учителя», студенти навчаються бачити та аналізувати виховні аспекти уроку, які зазвичай під час виробничої практики упускаються. Самостійно, без допомоги викладача, студентам важко цьому навчитись. З метою реалізації такого принципу навчання, як поєднання теорії і практики, вони моделюють та проводять фрагменти виховних заходів із застосуванням різних методів виховання.

Далі діапазон змісту пропедевтичної практики поступово розширюється і студенти проходять адаптаційний період входження у майбутню діяльність учителя за фахом та класного керівника. Виконуючи завдання змістового модуля «Навчально-виховна діяльність учителя за фахом (основна школа), виховна робота класного керівника», студенти спостерігають та обговорюють методичний аспект уроку; аналізують індивідуальні особливості учнів та особливості виховної роботи класного керівника на основі перегляду відео сюжетів педагогічної тематики; моделюють та проводять фрагменти виховних заходів із застосуванням різних методів, прийомів виховної роботи.

Як засвідчують наші спостереження, під час виробничої практики (4-их, 5-их курсів), упускається така важлива складова професійної підготовки як особистісна, яка поряд із іншими компонентами визначає професійну компетентність майбутнього педагога. Саме тому на наступному етапі пропедевтичної практики (змістовий модуль «Професійна підготовка вчителя») студенти спостерігають та обговорюють майстерність учителя на уроці, демонструють фрагменти виступу перед аудиторією. Тут аналізується робота кожного студента із точки зору сформованості у нього умінь невербальної та вербальної комунікації, наявності у нього таких професійно-значущих якостей як упевненість, самовладання, оптимізм, тактовність, толерантність, креативність тощо. Майбутні вчителі вдосконалюють уміння педагогічної техніки, розвивають педагогічні здібності, здатність до аналізу та самоаналізу власної педагогічної діяльності.

Важливо підкреслити, що виконання студентами завдань усіх змістових модулів здійснюється на основі рефлексії та саморефлексії. Це не просто знання і розуміння суб'єктом самого себе, а й визначення того, як інші знають і розуміють «рефлексуючого», його індивідуальні особливості, емоційні реакції, когнітивні уявлення. І як результат, студент може бачити власні успіхи та виробляти шляхи подолання недоліків. Адже не секрет, що упускаючи психолого-педагогічний аспект підготовки, ми стаємо свідками того, що студент, маючи гарну методичну підготовку, не адаптований до професійної діяльності.

Нами було проведено анкетування та інтерв'ю зі студентами інститутів філології й журналістики, математики, фізики, технологічної освіти, іноземних мов, історії, етнології і права, природничо-географічного факультету — всього (161 чол.).

Те, що пропедевтична практика є одним із найважливіших етапів на шляху до професійної діяльності майбутнього вчителя, свідчить той факт, що серед опитуваних студентів третіх, четвертих курсів 61,8 % респондентів цей вид практики поставили на перше-друге місце серед циклу педагогічних дисциплін.

Пропедевтична практика впливає на формування мотивів професійної підготовки. На запитання «Що спонукає вас відвідувати пропедевтичну практику?» 41 % опитуваних студентів вказали на прагнення до якісної та відповідальної підготовки для роботи в школі, 52,8 % — глибше пізнати специфіку педагогічної діяльності; 24,2 % — бажання переконатись у правильності професійного вибору. Є частина студентів, яка орієнтується лише на зовнішні мотиви навчання, а саме: 29,8% студентів зазначили, що відвідує практику, бо не хоче нарікань, або має бажання отримати гарні бали.

У процесі пропедевтичної практики формується професійна спрямованість майбутніх учителів, зокрема підвищується інтерес до вчительської професії. Про це свідчить анкетне опитування, проведене серед студентів. 14,3 % майбутніх учителів відзначають, що професія педагога дуже подобається; 55,2 % — більше подобається, ніж не подобається; 9,3 % — ставляться байдуже; 6,8 % — професія не подобається; 14,3 % — не можуть відповісти.

Нами вивчено ефективність застосування методів навчання під час проведення пропедевтичної практики. На запитання: «Які прийоми, методи роботи під час практики ви вважаєте найбільш ефективними в плані професійного розвитку?» 42,2 % студентів стверджували — виступи перед аудиторією, 34,2 % — проведення дискусій, 36,2 % — обговорення та аналіз уроків, 26,8 % — обговорення педагогічних ситуацій, 30,4 % — проведення фрагментів уроків, 24,8 % — проведення фрагментів виховних заходів, 37,8 % — публічні виступи. У процесі пропедевтичної практики майбутні педагоги удосконалили професійні уміння, а саме: комунікативні — 67,7 %, прогностичні — 30,4 %, творчі — 60,8 %, рефлексивні — 18,0 %, аналітичні — 37,9 %, організаторські — 51,6 %.

Про результативність пропедевтичної практики свідчать також наступні результати опитування: 70,2 % студентів відзначають, що ефективним є використання дискусій, фрагментів уроків, виховних заходів, виступів; 58,3 % — практика проходить цікаво, емоційно, з високою активністю; 44,7 % опитуваних вважає, що заняття під час практики стимулюють інтерес до професійної діяльності; 21,7 % — оптимальне використання активних методів.

Студенти відзначають, що пропедевтична практика сприяла удосконаленню у них професійних якостей, а саме: підвищився рівень ерудованості — 33,5 %; культури мовлення — 70,2 %; професійної уваги — 59,5 %; вольових якостей — 28 %; дисциплінованості — 31,7 %; удосконалилася техніка саморегуляції — 29,5 %; з'явилося прагнення до самовдосконалення — 24,8 %.

Зросла активність студентів під час пропедевтичної практики: студенти виступали з повідомленнями, брали участь в обговореннях, дискутували тощо.

Висновки. Розроблена методика організації та проведення пропедевтичної практики забезпечує єдність цільового, змістового, технологічного і результативного компонентів. Реалізація нових форм проведення цього виду практики дає можливість змінити позицію студента як активного суб'єкта майбутньої педагогічної діяльності. Вона забезпечує професійну спрямованість у навчанні, формує професійно-значимі якості майбутнього фахівця, реалізує єдність і взаємозв'язок теоретичної і практичної підготовки студентів.

Таким чином, пропедевтична навчальна практика є одним із шляхів подолання проблеми психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, адаптації студента до входження в нову соціальну роль — роль учителя.

Література:

1. Абасов З.А. Роль педагогической практики студентов в их профессиональном становлении / З.А. Абасов // Социол. исслед. — 2002. — № 3. — С. 94—96
2. Белан Т.Г. Пропедевтична педагогічна практика як засіб первинної адаптації студентів до педагогічної діяльності / Т.Г. Белан. — Режим доступа : archive.nbuv.gov.ua/portal/
3. Гайдук Н.М. та ін. Соціальна робота: практична підготовка студентів на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» / Н.М.Гайдук, Л.Є.Клос, С.Г.Ставкова, С.Я.Беляева: навч. посіб. — Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007. — 164 с.
4. Казакова Н.В. Практична підготовка майбутнього вчителя початкових класів в умовах ступеневої освіти // Педагогічний процес: теорія і практика: Збірник наук. праць. — К.—2004.— Вип.2.: Видавництво П/П «ЕКМО».— С.52—59
5. Макаренко А. С. Электронный архив произведений А.С.Макаренко / А. С. Макаренко. — Режим доступа : www.makarenko.edu.ru
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 —ти т. Т. 5. Статті. К., «Радянська школа», 1977. — 639 с.
7. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / Вибр. тв.: В 2 т.—К.: Рад. шк., 1983. — Т.1. — С. 192-472.
8. Чайка В. М. Професійно-практична підготовка майбутнього вчителя: стан і шляхи вдосконалення / Чайка В. М. // Педагогічний альманах. — 2011.— випуск 10 с/125-13.

У статті визначено проблему психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів та розкрито роль пропедевтичної практики у її розв'язанні. На основі особливостей цього виду практики висвітлено зміст, завдання, види діяльності студента, спрямовані на його адаптацію до входження в нову соціальну роль — роль учителя. За допомогою емпіричних методів дослідження розкривається ефективність організації та проведення пропедевтичної практики у такий спосіб.

Ключові слова: *практична підготовка майбутнього вчителя, психолого-педагогічна підготовка, пропедевтична практика студентів, адаптація студентів до входження в нову соціальну роль — роль учителя.*

В статье поставлена проблема психолого-педагогической подготовки будущих учителей и раскрыта роль пропедевтической практики в ее решении. На основе особенностей этого вида практики определено содержание, задачи, виды деятельности студента, направленных на его адаптацию в новой социальной роли — роли учителя. С помощью эмпирических методов исследования демонстрируется эффективность организации и проведения пропедевтической практики.

Ключевые слова: *практическая подготовка будущего учителя, психолого-педагогическая подготовка, пропедевтическая практика студентов, адаптация студентов в новую социальную роль — роль учителя.*

In the article there is exposed the problem of psycho-pedagogical training of teachers and the role of propaedeutic practice is determined. Based on the features of this practice type the content and the objectives of student's activity are highlighted and they are aimed at his adapting to a new social role - the role of a teacher. It is determined the effectiveness of this way practice organization, which is based on the empirical research methods.

Keywords: *practical training of future teachers, psycho- pedagogical training, students practice, propaedeutic adaptation of students to join the new social role - the role of the teacher.*